

2. Οι Κομνηνοί και η μερική αναδιοργάνωση της αυτοκρατορίας

Διδακτικοί στόχοι

1. Να γνωρίσουν οι μαθητές το έργο των σημαντικότερων αυτοκρατόρων της περιόδου και να παρακολουθήσουν τις προσπάθειές τους για την αποκατάσταση της αυτοκρατορίας.
2. Να κατανοήσουν οι μαθητές το κυριότερο χαρακτηριστικό της εσωτερικής πολιτικής των Κομνηνών, ότι δηλαδή στηρίχτηκαν στη στρατιωτική αριστοκρατία.

Επισημάνσεις για την πορεία διδασκαλίας

Η διδασκαλία μπορεί **να ξεκινήσει** από την απειληστική κατάσταση της αυτοκρατορίας, όταν ο Αλέξιος Α΄ Κομνηνός ανέλαβε τη διακυβέρνηση του κράτους. Αυτή μπορεί να γίνει αντιληπτή με τη βοήθεια του χάρτη του σχολικού βιβλίου.

Το επόμενο βήμα είναι η μελέτη και η κατανόηση της σημασίας των μέτρων που έλαβε ο Αλέξιος Α΄ Κομνηνός. Η εσωτερική του πολιτική μπορεί να χαρακτηριστεί ως **αριστοκρατικός πατριωτισμός**. Το κυριότερο στοιχείο της πολιτικής αυτής είναι ο θεσμός της **πρόνοιας**. Στο εξωτερικό στηρίχθηκε στη

διπλωματία και εφάρμοσε το δόγμα «διαίρει και βασίλευε» και τη μέθοδο της εξαγοράς ενός γειτονικού βαρβαρικού λαού, για να καταπολεμήσει ένα άλλο βάρβαρο γείτονα, ενώ αξιοποίησε τους σταυροφόρους, στους οποίους διέθεσε τρόφιμα και πλοία, για να διαπεραιωθούν στη Μ. Ασία, με αντάλλαγμα να αποδώσουν οι σταυροφόροι στο Βυζάντιο τα εδάφη που θα καταλάμβαναν από τη Μ. Ασία. Η συμφωνία επικυρώθηκε με όρκο, ήταν δηλαδή μια ένορκη συμφωνία (**δεύτερος διδακτικός στόχος**).

Το επόμενο βήμα είναι η παρακολούθηση, με τη βοήθεια και πάλι του χάρτη, των επιτυχιών των Κομνηνών και της υπερβολικά φιλόδοξης και τελικά καταστροφικής εξωτερικής πολιτικής του Μανουήλ Κομνηνού. Στα χρόνια του οι Βυζαντινοί εκδιώχθηκαν από την Ιταλία και συντρίφθηκαν από τους Σελτζούκους στη μάχη του Μυριοκεφάλου της Φρυγίας (1176). Η ήττα αυτή συμπλήρωσε τα αποτελέσματα της μάχης στο Ματζικέρτ (1071) και οδήγησε στον εξισλαμισμό και την οριστική απώλεια της Μ. Ασίας για το Βυζάντιο. Ο εξισλαμισμός διευκολύνθηκε από τις καταλήψεις πόλεων, τις σφαγές, τη φυγή του πληθυσμού και τις επιδημίες (**πρώτος διδακτικός στόχος**).

Σχολιασμός του υποστηρικτικού υλικού

Το **πρώτο παράθεμα** προέρχεται από το δυτικό χρονογράφο, Γουλιέλμο τον Τύριο που σχολιάζει πολύ θετικά το γεγονός ότι ο Μανουήλ Α' χρησιμοποίησε σε ανώτερες θέσεις πολίτες λατινικής καταγωγής, ενώ για τον ίδιο λόγο έγινε αντιπαθής στους ρωμαίους υπηκόους τους.

Το **δεύτερο παράθεμα** είναι απόσπασμα από το έργο του Νικήτα Χωνιάτη. Ο ιστορικός, μιλώντας για τη βασιλεία του Μανουήλ Α', επικρίνει τη μεγάλη συχνότητα παραχώρησης προνοιών. Οι αποδέκτες, συχνά **μιξοβάρβαρα ανδράρια**, προσέφεραν συνήθως ένα άλογο ή ποσότητα χρυσού και έπαιρναν βασιλικά διπλώματα που τους αντάμειβαν με κτήματα και φορολογούμενους. Η κατάχρηση στο θεσμό είχε τραγικά αποτελέσματα. Οι αγρότες και οι πρώην εμπειροπόλεμοι στρατιώτες του Βυζαντίου υποχρεώθηκαν να υπηρετούν προνοιάρχους λατινικής και κουμανικής προέλευσης, οι οποίοι και καταλήστευαν τις επαρχίες.

Το **εικονογραφικό υλικό** αποτελείται από νόμισμα του Μανουήλ Α' και χάρτη που δείχνει το Βυζαντινό κράτος περί το 1180.

Υποδείξεις για τις απαντήσεις στις ερωτήσεις του βιβλίου

Τα μέσα που χρησιμοποίησε ο Αλέξιος Α' Κομνηνός, για να ανακτήσει βυζαντινά εδάφη και να απορθώσει την κλονιζόμενη αυτοκρατορία, ήταν η ανάληψη στρατιωτικών επιχειρήσεων, η αξιοποίηση διαφόρων διπλωματικών μέσων και η παραχώρηση προνομίων στους Βενετούς (**πρώτη ερώτηση**).

Ο όρος **αριστοκρατικός πατριωτισμός** (Ελ. Αρβελέρ) υποδηλώνει ότι οι Κομνηνοί, για να αποτρέψουν την κατάρρευση του κράτους, στηρίχτηκαν κυρίως στη στρατιωτική αριστοκρατία του Βυζαντίου και όχι στις αγροτικές μάζες, όπως οι Ίσαυροι (**δεύτερη ερώτηση**).

Οι **προνοιάρχιοι** ή στρατιώτες ήταν αυτοί στους οποίους το κράτος παραχωρούσε **πρόνοιες**, δηλ. κτήματα για εκμετάλλευση και φορολογούμενους, με την υποχρέωση να παρέχουν στρατιωτικές υπηρεσίες στο κράτος. Οι άνθρωποι αυτοί πολλές φορές είχαν βαρβαρική καταγωγή και ήταν γενικά οκνηροί, άπληστοι και αδιάτακτοι. Έτσι η επέκταση του θεσμού της πρόνοιας στα χρόνια του Μανουήλ Κομνηνού οδήγησε στην καταστροφή των αγροτών και των βυζαντινών επαρχιών (**τρίτη ερώτηση**).